DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)
den 29 april 2004 *

I mål C-476/01,

angående en begäran enligt artikel 234 EG, från Amtsgericht Frankenthal (Förbundsrepubliken Tyskland), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga brottmålet mot

Felix Kapper,

angående tolkningen av artikel 1.2 i rådets direktiv 91/439/EEG av den 29 juli 1991 om körkort (EGT L 237, s. 1; svensk specialutgåva, område 7, volym 4, s. 22), i dess lydelse enligt rådets direktiv 97/26/EG av den 2 juni 1997 (EGT L 150, s. 41),

meddelar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av domarna C.W.A. Timmermans, tillförordnad ordförande på femte avdelningen, A. Rosas (referent) och S. von Bahr,

generaladvokat: P. Léger,
justitiesekreterare: biträdande justitiesekreteraren H. von Holstein,

* Rättegångsspråk: tyska.

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

— F. Kapper, genom W. Säftel, Rechtsanwalt,

— Tysklands regering, genom W.-D. Plessing och M. Lumma, båda i egenskap av ombud,

— Nederländernas regering, genom H.G. Sevenster, i egenskap av ombud,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom M. Wolfcarius, G. Braun och H.M.H. Speyart, samtliga i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 8 maj 2003 av: F. Kapper, företrädd av W. Säftel, Republiken Italien, företrädd av A. Cingolo, avvocato dello Stato, och kommissionen, företrädd av G. Braun,

och efter att den 16 oktober 2003 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Amtsgericht Frankenthal har, genom beslut av den 11 oktober 2001, i dess lydelse enligt skrivelse av den 19 december samma år, vilka inkom till domstolens kansli den 7 respektive den 24 december 2001, i enlighet med artikel 234 EG, ställt en fråga om tolkningen av artikel 1.2 i rådets direktiv 91/439/EEG av den 29 juli 1991 om körkort (EGT L 237, s. 1; svensk specialutgåva, område 7, volym 4, s. 22), i dess lydelse enligt rådets direktiv 97/26/EG av den 2 juni 1997 (EGT L 150, s. 41) (nedan kallat direktiv 91/439 eller direktivet).

2 Frågan har uppkommit i ett brottmål mot Felix Kapper, som har ådömts böter för att den 20 november 1999 och den 11 december samma år ha kört bil utan att inneha ett giltig körkort, trots att han innehade ett körkort som den 11 augusti 1999 hade utfärdats av de nederländska myndigheterna.

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

3 I artikel 1 i direktiv 91/439 föreskrivs följande:

"1. I enlighet med bestämmelserna i detta direktiv skall medlemsstaterna införa nationella körkort i överensstämmelse med den gemenskapsmall som beskrivs i bilaga I eller Ia ...

2. Körkort som är utfärdade av medlemsstaterna skall erkännas ömsesidigt.

3. Om innehavaren av ett giltigt nationellt körkort förlägger sin permanenta hemvist till en annan medlemsstat än den som har utfärdat körkortet får värdmedlemsstaten för körkortsinnehavaren tillämpa sina nationella bestämmelser om giltighetstid, hälsokontroller och skatter, och får på körkortet föra in all information som är nödvändig för administrativa syften."

4 I artikel 7.1 b i direktivet föreskrivs att körkort endast får utfärdas till "sökande med permanent bosättningsort inom den medlemsstat som utfärdar körkortet eller som kan intyga att de har studerat där i minst sex månader".

5 I artikel 7.5 i direktivet föreskrivs att "[d]et ... inte [är] ... tillåtet att inneha körkort i mer än en medlemsstat".

6 I artikel 8.1–8.4 i direktivet föreskrivs följande:

"1. Om innehavaren av ett giltigt nationellt körkort utfärdat av en medlemsstat har förlagt sin permanenta bosättningsort till en annan medlemsstat, får han begära att hans körkort skall bytas ut mot ett likvärdigt körkort. Den medlemsstat som verkställer utbytet skall om det behövs kontrollera att det inlämnade körkortet fortfarande är giltigt.

2. Om inte annat följer av tillämpningen av territorialprincipen i straffrätt och ordningsbestämmelser får den medlemsstat där innehavaren av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat har sin permanenta bosättningsort tillämpa sina nationella bestämmelser om begränsning, återkallande, indragning och annullering i fråga om körkort och, om det behövs, byta ut körkortet i detta syfte.

3. Den medlemsstat som verkställer utbytet skall återlämna det gamla körkortet till myndigheterna i den medlemsstat som har utfärdat körkortet och ange skälen för detta.

4. En medlemsstat får vägra att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat om innehavaren inom den förstnämnda medlemsstatens territorium är föremål för någon av de åtgärder som anges i punkt 2.

En medlemsstat får likaså vägra att utfärda körkort om den sökande är föremål för en sådan åtgärd i en annan medlemsstat."

7 Artikel 9 i direktiv 91/439 har följande lydelse:

"Med 'permanent' bosättningsort avses i detta direktiv den plats där en person normalt bor, dvs. under minst 185 dagar varje kalenderår, till följd av personlig och yrkesmässig anknytning eller, om personen saknar yrkesmässig anknytning, till följd av en personlig anknytning som präglas av nära band mellan personen och den plats där han bor.

För en person som har den yrkesmässiga anknytningen till en annan plats än den personliga anknytningen och som därför omväxlande bor på olika platser i två eller flera medlemsstater skall dock den permanenta bosättningsorten anses vara den plats till vilken han har personlig anknytning under förutsättning att personen med regelbundna mellanrum återvänder dit. Detta sista villkor behöver inte uppfyllas om personen bor i en medlemsstat för att genomföra en tidsmässigt begränsad uppgift. Studier vid universitet eller annan utbildningsanstalt skall inte medföra att den permanenta bosättningsorten ändras."

8 Artikel 10 andra stycket i direktivet har följande lydelse:

"Medlemsstaterna får med kommissionens samtycke göra sådana ändringar i sin nationella lagstiftning som är nödvändiga för att genomföra bestämmelserna i artikel 8.4, 5 och 6."

9 I artikel 12.1 i direktiv 91/439 föreskrivs att medlemsstaterna, efter samråd med kommissionen, före den 1 juli 1994 skall anta de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv senast den 1 juli 1996.

10 I artikel 12.3 i direktiv 91/439 föreskrivs att medlemsstaterna skall bistå varandra vid genomförandet av detta direktiv och om så behövs utbyta upplysningar om de körkort de har registrerat.

De nationella bestämmelserna

11 I Förbundsrepubliken Tyskland reglerades, mellan den 1 juli 1996 och den 31 december 1998, det ömsesidiga erkännande av körkort som föreskrivs i direktiv 91/439 genom Verordnung zur Umsetzung der Richtlinie 91/439/EWG des Rates vom 29. Juli 1991 über den Führerschein und zur Änderung straßenverkehrsrechtlicher Vorschriften (förordning om införlivande av direktiv 91/439) av den 19 juni 1996 (BGBl. I, s. 877) (nedan kallad EU-Führerschein-VO 1996).

12 Enligt 1 § punkt 4 första stycket i EU-Führerschein-VO 1996 fick följande personer inte köra bil i Tyskland:

"... innehavare av ett utländskt körkort

om denne, när körkortet utfärdades, hade sin permanenta bosättningsort inom det territorium som omfattas av denna förordning, såvida inte innehavaren bodde utomlands i minst sex månader endast i syfte att studera vid ett universitet eller annan utbildningsanstalt,

om körkortet tillfälligt har återkallats inom det territorium som omfattas av denna förordning eller om innehavaren inte kan erhålla körkort till följd av ett domstolsbeslut som har vunnit laga kraft, eller

om en förvaltningsmyndighet har fattat ett omedelbart verkställbart eller slutligt beslut om återkallande av körkort eller om utfärdande av körkort har vägrats slutgiltigt. Detsamma gäller om körkortet inte har återkallats endast på grund av att innehavaren har förklarat sig avstå från körkortet ...”

13 Verordnung über die Zulassung von Personen zum Straßenverkehr (förordning om personers tillträde till vägtrafik) av den 18 augusti 1998, även kallad Fahrerlaubnisverordnung (förordning om förartillstånd, BGBl. I, s. 2214) (nedan kallad FeV 1999), är tillämplig sedan den 1 januari 1999.

14 7 § FeV 1999, som rör kravet på permanent bosättningsort för beviljande av körkort, innehåller de nationella bestämmelserna för införlivande av artiklarna 7.1 b och 9 i direktiv 91/439.

15 I 28 § punkterna 1 och 4 FeV 1999 föreskrivs följande:

”1) Innehavaren av ett giltigt körkort utfärdat inom EU eller EES, som har sin permanenta bosättningsort i den mening som avses i 7 § punkterna 1 eller 2 i Förbundsrepubliken Tyskland, får — med förbehåll för den begränsning som föreskrivs i punkterna 2–4 — föra fordon i detta land i enlighet med den behörighet som följer av detta körkort. De villkor som är förknippade med ett utländskt körkort skall även iakttas i Tyskland. Bestämmelserna i förevarande förordning skall tillämpas på dessa körkort om inte annat föreskrivs.

...

4) Tillståndet i punkt 1 gäller inte för innehavare av ett körkort som har utfärdats inom EU eller EES

1. om körkortet har utfärdats för en prövotid eller av en annan anledning för en viss tid,

2. om innehavaren vid tiden för utfärdandet hade sin permanenta bosättningsort i Tyskland, såvida denne inte erhållit körkortet när han var student eller elev i den mening som avses i 7 § punkt 2 under en vistelse på minst sex månader,

3. om domstol har beslutat att körkortet skall återkallas tillfälligt eller slutgiltigt eller om en förvaltningsmyndighet har fattat ett omedelbart verkställbart eller slutgiltigt beslut om återkallande, när utfärdande av körkort har vägrats genom ett verkställbart beslut eller om körkortet inte har återkallats endast på grund av att innehavaren har förklarat sig avstå från körkortet, eller

4 om denne har fått körförbud i Tyskland, i den stat som har utfärdat körkortet eller i den stat där innehavaren har sin permanenta bosättningsort eller körkortet har förverkats, tagits i beslag eller omhändertagits i enlighet med 94 § i straffprocesslagen."

Förfarandet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

16 Felix Kapper har begärt omprövning av Amtsgerichts straffrättsliga beslut av den 17 mars 2000. Denna domstol ålade honom böter för att han hade kört bil i Tyskland den 20 november 1999 och den 11 december samma år utan att inneha

ett giltigt körkort. Felix Kapper innehade, vid tiden för de påtalade omständigheterna, ett körkort som den 11 augusti 1999 hade utfärdats av de nederländska myndigheterna.

17 Genom straffrättsligt beslut av den 26 februari 1998, återkallade samma domstol Felix Kappers tyska körkort och angav att förvaltningsmyndigheterna inte fick utfärda något nytt körkort till Felix Kapper förrän en period om nio månader löpt ut, det vill säga inte före den 25 november 1998.

18 Enligt begäran om förhandsavgörande har inget nytt körkort utfärdats till Felix Kapper i Tyskland efter den 25 november 1998. Det framgår inte av någon av handlingarna i målet huruvida Felix Kapper har inlämnat en ansökan om körkort till de tyska myndigheterna efter detta datum.

19 Amtsgericht har inom ramen för den omprövning som har begärts av Felix Kapper ifrågasatt huruvida de tyska bestämmelserna är förenliga med direktiv 91/439. Den har samtidigt preciserat att EG-domstolen visserligen inte är behörig att avgöra denna fråga, men att den är behörig att fastställa huruvida gemenskapsrätten utgör hinder för tillämpningen av straffrättsliga bestämmelser i vilka föreskrivs påföljder vid åsidosättande av dessa bestämmelser. Den nationella domstolen har angett att det i de nationella bestämmelserna föreskrivs att körkortet som har utfärdats i Nederländerna skall anses vara ogiltigt i Tyskland. Den har hänvisat till 1 § punkt fyra första stycket i EU-Führerschein-VO 1996, vars innehåll motsvarar innehållet i 28 § punkt 4 FeV 1999, vilken är tillämplig sedan den 1 januari 1999.

20 Den nationella domstolen har även angett att tillämpningen av de nationella bestämmelserna innebär att en körkortsinnehavares bosättningsort indirekt kontrolleras när körkortet har utfärdats av en annan medlemsstat. Detta innebär

att denna medlemsstats suveräna agerande kontrolleras av Tyskland och utgör således en begränsning av principen om ömsesidigt erkännande av körkort som har utfärdats av medlemsstaterna, vilken föreskrivs i artikel 1.2 i direktiv 91/439.

21 Enligt Amtsgericht kan inte den fråga som har uppkommit i förfarandet vid den nationella domstolen avgöras på grundval av artikel 8.1–8.4 i direktivet. I bestämmelsen föreskrivs uttryckligen att en medlemsstat kan kontrollera huruvida ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat är giltigt. Enligt denna domstol skall dock bestämmelsen endast tillämpas vid utbyte av giltiga körkort och den innebär inte att en medlemsstat kan betrakta en annan stats suveräna agerande som ogiltigt.

22 Amtsgericht Frankenthal har under dessa omständigheter förklarat målet vilande och ställt följande tolkningsfråga till domstolen:

"Skall artikel 1.2 i [direktiv 91/439] anses utgöra hinder för att en medlemsstat vägrar att erkänna ett körkort om det framgår av denna medlemsstats utredning att körkortet har utfärdats av en annan medlemsstat trots att körkortsinnehavaren inte hade sin permanenta bosättningsort där, och har den ovannämnda bestämmelsen i förekommande fall faktisk verkan i detta avseende?"

Huruvida frågan kan tas upp till sakprövning

23 Den nederländska regeringen har ifrågasatt huruvida tolkningsfrågan kan tas upp till sakprövning. Den anser att begäran om förhandsavgörande inte innehåller tillräckliga uppgifter om de faktiska omständigheterna, om de relevanta bestämmelserna i den nationella rätten eller om varför svaret på frågan är relevant för avgörandet av förfarandet vid den nationella domstolen. Regeringen

har gjort gällande att det är troligt att Felix Kapper, vid tiden för de påtalade omständigheterna, ännu omfattades av ett körförbud. Det är i så fall irrelevant huruvida han innehade ett körkort. Det är följaktligen även irrelevant dels huruvida de tyska myndigheterna hade rätt att inte erkänna det nederländska körkort som hade utfärdats till Felix Kapper, dels huruvida utfärdandet av detta körkort var rättsstridigt, eftersom Felix Kapper, vid denna tidpunkt, inte hade sin permanenta bosättningsort i Nederländerna.

24 Domstolen erinrar om att det följer av fast rättspraxis att det uteslutande ankommer på de nationella domstolarna, vid vilka tvisten anhängiggjorts och som har ansvaret för det rättsliga avgörandet, att mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i varje enskilt mål bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till domstolen. Domstolen är följaktligen i princip skyldig att meddela ett förhandsavgörande när de frågor som ställts av den nationella domstolen avser tolkningen av en gemenskapsrättslig bestämmelse (se bland annat dom av den 13 mars 2001 i mål C-379/98, PreussenElektra, REG 2001, s. I-2099, punkt 38, av den 22 januari 2002 i mål C-390/99, Canal Satélite Digital, REG 2002, s. I-607, punkt 18, av den 27 februari 2003 i mål C-373/00, Adolf Truley, REG 2003, s. I-1931, punkt 21, och av den 22 maj 2003 i mål C-18/01, Korhonen m.fl., REG 2003, s. I-5321, punkt 19).

25 Av samma rättspraxis framgår dessutom att domstolen endast har möjlighet att vägra att besvara en tolkningsfråga som en nationell domstol har ställt när det är uppenbart att den begärda tolkningen av gemenskapsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller föremålet för tvisten i målet vid den nationella domstolen, när frågan är hypotetisk eller när domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för att den skall kunna lämna ett användbart svar på de frågor som har ställts (se domarna i de ovannämnda målen PreussenElektra, punkt 39, Canal Satélite Digital, punkt 19, Adolf Truley, punkt 22, och Korhonen m.fl., punkt 20).

26 Detta är inte fallet i förevarande mål. Begäran om förhandsavgörande är visserligen mycket kortfattad, och det är bland annat inte möjligt att fastställa huruvida Felix Kapper, när han kontrollerades av polismyndigheten den 20 november och den 11 december 1999, fortfarande saknade rätt att köra i Tyskland, eller huruvida hans rätt att köra var förenad med villkor. Den nationella domstolen har emellertid, som svar på EG-domstolens begäran om klarläggande i enlighet med artikel 104.5 i rättegångsreglerna, angett att spärrtiden, som återkallandet av Felix Kappers körkort genom beslut av den 26 februari 1998 var förenat med, löpte ut den 25 november 1998. Den nationella domstolen har tillagt att Felix Kapper, efter detta datum, hade kunnat inlämna en ny ansökan om körkort till de tyska myndigheterna.

27 Det framgår dessutom av den tyska regeringens skriftliga svar på domstolens frågor att när ett körkort, som tillhör en gemenskapsmedborgare med permanent bosättningsort i Tyskland, återkallas ("Entziehung"), skall nationella bestämmelser avseende följderna av återkallandet tillämpas även om personen innehar eller därefter erhåller ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstats myndigheter. Därav följer att ett sådant utländskt körkort inte erkänns av de tyska myndigheterna.

28 Med beaktande av ovannämnda kompletterande uppgifter förfogar domstolen över de uppgifter om faktiska och rättsliga omständigheter som är nödvändiga för att kunna lämna ett användbart svar på tolkningsfrågan.

29 Den omständigheten att begäran om förhandsavgörande är kortfattad har inte heller utgjort hinder för de medlemsstaters regeringar som har inkommit med yttranden till domstolen och kommissionen att ta ställning till tolkningsfrågan.

30 Amtsgerichts tolkningsfråga kan således tas upp till sakprövning.

Bedömningen av tolkningsfrågan

31 Med beaktande av de omständigheter som har föranlett förfarandet vid den nationella domstolen och de yttranden som har inkommit till domstolen kan inte bedömningen av den ställda frågan endast begränsas till de omständigheter som den nationella domstolen uttryckligen har angett. Domstolen skall även beakta flera andra bestämmelser i direktiv 91/439, vilka kan ha en inverkan på svaret på denna fråga, särskilt artikel 8.4 i direktivet. För att domstolen skall kunna ge ett användbart och så fullständigt svar som möjligt på tolkningsfrågan, skall frågans omfattning således utvidgas.

32 Frågan skall således formuleras om och delas upp i två delar, vilka skall prövas separat. Den nationella domstolen har ställt frågan för att, för det första, få klarhet i huruvida bestämmelserna i artiklarna 1.2, 7.1 b och 9 i direktiv 91/439 skall tolkas så att de utgör hinder för att en medlemsstat vägrar att erkänna ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat på grund av att körkortsinnehavaren, enligt de uppgifter som den förstnämnda medlemsstaten har tillgång till, vid körkortets utfärdande hade sin permanenta bosättningsort i denna medlemsstat och inte i den medlemsstat som utfärdat körkortet. Den nationella domstolen söker, för det andra, få klarhet i huruvida bestämmelserna i artiklarna 1.2 och 8.4 i direktiv 91/439 skall tolkas så att de utgör hinder för att en medlemsstat vägrar att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat på grund av att körkortsinnehavaren, i den förstnämnda medlemsstaten, har varit föremål för ett beslut avseende återkallelse eller annullering av ett körkort som har utfärdats av denna medlemsstat, när den

spärrtid som beslutet var förenat med löpte ut innan den andra medlemsstaten utfärdade det nya körkortet.

Bedömningen av tolkningsfrågans första del

Yttranden som har inkommit till domstolen

33 Enligt den tyska regeringen skall direktiv 91/439, särskilt med beaktande av artikel 7.1 b i detta, tolkas så att den medlemsstat där en körkortsinnehavare är bosatt kan vägra att erkänna ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat när innehavaren inte hade sin permanenta bosättningsort i den medlemsstat som utfärdat körkortet. Regeringen har konstaterat att det inte framgår av begäran om förhandsavgörande huruvida Felix Kapper faktiskt hade sin permanenta bosättningsort i Nederländerna i den mening som avses i artikel 9 i direktivet. Den anser under alla omständigheter att om detta villkor inte var uppfyllt, var det omtvistade nederländska körkortet ogiltigt eller i varje fall rättsstridigt redan vid utfärdandet. De nederländska myndigheterna borde under dessa omständigheter inte ha utfärdat något körkort, vilket, på grund av detta fel, inte heller kan erkännas. Den tyska regeringen har erinrat om att det i artikel 7.1 b i direktivet uttryckligen föreskrivs att körkort endast får utfärdas till innehavare som under minst sex månader har sin permanenta bosättningsort inom den medlemsstat som utfärdar körkortet.

34 Den nederländska regeringen har tvärtom gjort gällande att det följer av den princip om ömsesidigt erkännande som föreskrivs i artikel 1.2 i direktiv 91/439

att en medlemsstat skall erkänna ett giltigt körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat och att den saknar rätt att pröva villkoren för utfärdande. Den har påpekat att i målet vid den nationella domstolen ansåg de nederländska myndigheterna att Felix Kapper hade sin permanenta bosättningsort i Nederländerna och utfärdade körkortet. De tyska myndigheterna saknar rätt att ompröva lagenligheten av detta beslut och är således skyldiga att helt enkelt erkänna det utfärdade körkortet.

35 Eftersom det i de tyska bestämmelserna föreskrivs villkor för erkännande av körkort som har utfärdats av andra medlemsstater, finns det anledning att pröva huruvida artikel 1.2 i direktiv 91/439 har direkt effekt. Den nederländska regeringen har i detta hänseende erinrat om att enskilda, i samtliga fall där ett direktivs bestämmelser, vad innehållet beträffar, framstår som ovillkorliga och tillräckligt precisa, kan åberopa dessa bestämmelser gentemot staten såväl när staten underlåter att inom föreskriven tid införliva direktivet med nationell rätt, som när den införlivar detta på ett felaktigt sätt (se dom av den 8 oktober 1987 i mål 80/86, Kolpinghuis Nijmegen, REG 1987, s. 3969, punkt 7; svensk specialutgåva, volym 9, s. 213).

36 Denna regering har gjort gällande att artikel 1.2 i direktivet innehåller en klar och precis skyldighet för medlemsstaterna att erkänna de körkort som överensstämmer med den europeiska mallen och inte tvinga innehavaren av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat att byta ut detta, oavsett innehavarens nationalitet. I bestämmelsen föreskrivs ett formlöst ömsesidigt erkännande av körkort som utfärdats av medlemsstaterna (dom av den 29 februari 1996 i mål C-193/94, Skanavi och Chryssanthakopoulos, REG 1996, s. I-929, punkt 26). Enligt direktivet har inte de medlemsstater till vilka det är riktat något utrymme för att efter eget skön bedöma vilka åtgärder som skall vidtas för att fullgöra dessa skyldigheter. Enligt den nederländska regeringen har således artikel 1.2 i direktivet direkt effekt (dom av den 29 oktober 1998 i mål C-230/97, Awoyemi, REG 1998, s. I- 6781, punkt 43).

37 Kommissionen har, i likhet med den nederländska regeringen, erinrat om att det ömsesidiga erkännandet av körkort som har utfärdats av medlemsstaterna enligt artikel 1.2 i direktiv 91/439 i princip inte skall vara förenat med andra krav och skall vara "formlöst" (domen i det ovannämnda målet Skanavi och Chryssanthakopoulos, punkt 26). Det grundar sig på en ömsesidig tillit till att de bestämmelser som i stor utsträckning redan har harmoniserats iakttas, eftersom det i direktivet inte endast föreskrivs att körkort skall erkännas ömsesidigt utan även att vissa villkor och miniminormer skall iakttas vid utfärdande av dessa körkort.

38 I direktiv 91/439 föreskrivs visserligen att medlemsstaterna i undantagsfall kan vägra att erkänna giltigheten av ett körkort. En värdmedlemsstat kan emellertid inte därav automatiskt dra slutsatsen att den kan vägra att erkänna ett körkort därför att den anser att vissa villkor som föreskrivs i direktivet har åsidosatts vid utfärdandet av körkortet i en annan medlemsstat. Detta gäller bland annat i det fall då en medlemsstats myndigheter har fastslagit att ett körkort har utfärdats till en person som, vid utfärdandet, inte uppfyllde kravet att under minst sex månader vara bosatt i den medlemsstat som utfärdat körkortet, vilket står i strid med artikel 7.1 b i direktivet.

39 Enligt kommissionen kan medlemsstaterna, vid uppenbara oegentligheter, i enlighet med artikel 12.3 i direktivet, begära en förklaring från den medlemsstat som har utfärdat körkortet. Om en stat upptäcker uppenbara och systematiska oegentligheter i samband med en annan medlemsstats myndigheters utfärdande av körkort, kan den inleda ett förfarande mot den andra medlemsstaten i enlighet med artikel 227 EG.

40 Kommissionen har, med avseende på den direkta effekten av artikel 1.2 i direktivet, inledningsvis anfört att domstolen, i punkt 43 i domen i det ovannämnda målet Awoyemi, redan har fastslagit att denna bestämmelse är ovillkorlig och tillräckligt precis.

41 Kommissionen har konstaterat att 28 § FeV 1999 står i strid med principen om ömsesidigt erkännande, i vad mån denna bestämmelse rör personer som har erhållit ett körkort i en annan medlemsstat i Europeiska unionen eller Europeiska ekonomiska samarbetsområdet än Tyskland, trots att de var bosatta där. Det följer emellertid inte av denna bestämmelse att de tyska myndigheterna utövar en systematisk kontroll av andra medlemsstaters myndigheters eventuella åsidosättande av villkoren för utfärdande av körkort. Enligt kommissionen vägrar de tyska myndigheterna att erkänna ett utländskt körkort endast när de, på grundval av sina egna uppgifter, upptäcker att innehavaren av körkortet i fråga inte uppfyllde det krav på bosättningsort som föreskrivs i direktivet, eftersom denne var bosatt i Tyskland.

42 Kravet på bosättningsort har bland annat till syfte att motverka "körkortsturism". Det har stor betydelse inom det system som är i kraft, eftersom det, trots de framsteg som gjorts avseende harmoniseringen av nationella körkortsbestämmelser, kvarstår flera områden (giltighetstid, regelbundna läkarundersökningar, med mera) där reglerna i de olika medlemsstaterna skiljer sig åt. Kravet på bosättningsort är en följd av den ofullständiga harmoniseringen och kommer att få allt mindre betydelse allteftersom harmoniseringen fortskrider, vilket möjliggör ett fullständigt genomförande av principen om ömsesidigt erkännande.

43 Enligt kommissionen skall samtliga medlemsstater iaktta kravet på bosättningsort så länge som det är i kraft. Det ankommer emellertid på den medlemsstat som utfärdar eller förnyar ett körkort att kontrollera att kravet är uppfyllt och de andra medlemsstaterna är skyldiga att iaktta principen om ömsesidigt erkännande.

44 Kommissionen anser att de tyska bestämmelserna befinner sig på gränsen mellan dessa två krav. Den begränsning av principen om ömsesidigt erkännande som

dessa bestämmelser innebär förefaller vara befogad. Värdmedlemsstaten kan inte heller tvingas att bortse från händelser som inträffat på dess territorium och som direkt berör frågan avseende var den berörde var bosatt när han erhöll sitt körkort. Kommissionen har i detta hänseende hänvisat till dom av den 27 september 1989 i mål 130/88, Van de Bijl (REG 1989, s. 3039), punkterna 24–26.

Domstolens svar

45 Enligt fast rättspraxis stadgas i artikel 1.2 i direktiv 91/439 ett formlöst ömsesidigt erkännande av körkort som utfärdats av medlemsstaterna (domarna i de ovannämnda målen Skanavi och Chryssanthakopoulos, punkt 26, och Awoyemi, punkt 41). I denna bestämmelse åläggs medlemsstaterna en klar och precis skyldighet, som innebär att medlemsstaterna inte har något utrymme för att efter eget skön bedöma vilka åtgärder som skall vidtas för att iaktta denna (domen i det ovannämnda målet Awoyemi, punkt 42, och dom av den 10 juli 2003 i mål C-246/00, kommissionen mot Nederländerna, REG 2003, s. I-7485, punkt 61).

46 Domstolen har således redan i domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Nederländerna uttryckligen uteslutit att värdmedlemsstaten skulle ha möjlighet att införa systematiska kontroller för att säkerställa att innehavare av körkort som utfärdats av andra medlemsstater verkligen uppfyllde det krav på att vara bosatt i den medlemsstat som utfärdar körkortet som föreskrivs i artiklarna 7.1 b och 9 i direktiv 91/439. I punkt 75 i denna dom fastslog nämligen domstolen dels att de myndigheter som utfärdar körkort skall kontrollera att sökandens permanenta bosättningsort ligger i den stat där körkortet utfärdas, dels att innehav av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat skall anses utgöra bevis för att körkortsinnehavaren uppfyllde de villkor för utfärdande som föreskrivs i direktiv 91/439. Värdmedlemsstaten kan följaktligen inte kräva att denne innehavare ännu en gång bevisar att han verkligen uppfyllde de villkor som föreskrivs i artiklarna 7.1 b och 9 i direktiv 91/439, utan att åsidosätta principen om ömsesidigt erkännande av körkort.

47 Därav följer att principen om ömsesidigt erkännande av körkort även utgör hinder för att en värdmedlemsstat, vid trafikkontroller på dess territorium, vägrar att erkänna ett körkort som en annan medlemsstat har utfärdat till en förare av ett fordon, på grund av att innehavaren av det ifrågavarande körkortet, enligt de uppgifter som den förstnämnda medlemsstaten har tillgång till, vid körkortets utfärdande hade sin permanenta bosättningsort i denna medlemsstat och inte i den medlemsstat som utfärdade körkortet (beslut av den 11 december 2003 i mål C-408/02, Silva Carvalho, inte publicerat i rättsfallssamlingen, punkt 22). Såsom generaladvokaten angav i punkt 44 i sitt förslag till avgörande, gäller slutsatserna i punkt 75 i domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Nederländerna, avseende den omständigheten att körkortsinnehavaren, i samband med registreringen av körkortet i en annan medlemsstat än den som utfärdat körkortet, själv systematiskt skall lägga fram bevis för att kravet på bosättningsort är uppfyllt, även de tillfälliga kontroller och utredningar som denna medlemsstat genomför för att erkänna eller vägra att erkänna ett sådant körkort.

48 I direktiv 91/439 föreskrivs att den medlemsstat som utfärdar ett körkort ensam är behörig att säkerställa att körkort utfärdas med iakttagande av det krav på bosättningsort som föreskrivs i artiklarna 7.1 b och 9 i direktivet. Det är därför endast denna medlemsstat som skall vidta ändamålsenliga åtgärder avseende körkorten om det senare visar sig att innehavarna inte uppfyllde detta krav. När en värdmedlemsstat har grundad anledning att ifrågasätta lagenligheten av ett eller flera körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat, ankommer det på den förstnämnda medlemsstaten att, inom ramen för ömsesidigt bistånd och utbyte av upplysningar i enlighet med artikel 12.3 i direktivet, underrätta den andra medlemsstaten om detta. För det fall den medlemsstat som har utfärdat körkorten inte vidtar ändamålsenliga åtgärder, kan värdmedlemsstaten eventuellt inleda ett förfarande i enlighet med artikel 227 EG mot denna stat och yrka att domstolen skall fastställa att staten har åsidosatt sina skyldigheter enligt direktiv 91/439.

49 Av vad anförts följer att tolkningsfrågans första del skall besvaras så att bestämmelserna i artiklarna 1.2, 7.1 b och 9 i direktiv 91/439 skall tolkas så att de utgör hinder för att en medlemsstat vägrar att erkänna ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat på grund av att innehavaren, enligt de

uppgifter som den förstnämnda medlemsstaten har tillgång till, vid körkortets utfärdande hade sin permanenta bosättningsort i denna medlemsstat och inte i den medlemsstat som utfärdat körkortet.

Bedömningen av tolkningsfrågans andra del

Yttranden som har inkommit till domstolen

50 Felix Kapper har gjort gällande att bestämmelserna i 28 § FeV 1999 är oförenliga med bestämmelserna i direktiv 91/439. Den tyska lagstiftaren har genom dessa bestämmelser haft för avsikt att föreskriva att körkort som har erhållits lagenligt i en annan medlemsstat skall anses vara ogiltiga och utan verkan i Tyskland, under vissa förhållanden. Dessa bestämmelser står i strid med den grundläggande tanken att rättsakter som antagits av de olika medlemsstaternas förvaltningsmyndigheter skall erkännas ömsesidigt. Bestämmelserna är till och med mer restriktiva är de som gällde före direktiv 91/439, enligt vilka körkort som utfärdats av andra medlemsstater var giltiga i minst tolv månader vid byte av bosättningsort.

51 Felix Kapper har medgett att det i direktiv 91/439 föreskrivs vissa undantag från den princip om ömsesidigt erkännande som anges i artikel 1.2 i direktivet. Han har härvid hänvisat till artikel 1.3 i samma direktiv, enligt vilken värdmedlemsstaten, vid byte av bosättningsort, kan anta nationella regler för att på körkortet föra in viss information som är nödvändig för administrativa syften. Denna bestämmelse innebär emellertid inte att denna stat helt enkelt kan vägra att erkänna ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat. Eftersom det är fråga om undantag från principen om ömsesidigt erkännande skall de i princip tolkas restriktivt.

52 Den tyska lagstiftaren kan inte heller anta de omtvistade bestämmelserna med stöd av artikel 8 i direktivet.

53 I denna artikel behandlas endast vissa frågor som kan uppkomma vid ett eventuellt byte av körkort. Felix Kapper har, till stöd för denna tolkning, uppgett att det i artikel 8.1, 8.2, 8.3 och 8.6 i direktiv 91/439 uttryckligen anges olika förfaranden för byte av körkort. Det vore inte logiskt om de två övriga punkterna i samma artikel, det vill säga punkterna 4 och 5, innehöll helt allmänna regler som inte rörde problematiken vid byte av körkort.

54 Felix Kapper har medgett att de tyska myndigheterna kan underlåta att erkänna giltigheten av ett utländskt körkort på det nationella territoriet så länge som ett beslut om återkallande eller annullering av ett körkort för viss tid är i kraft. Detta är emellertid säkerligen inte möjligt därefter.

55 Felix Kapper har betonat att frånvaron av en begränsning av giltighetstiden av tillfälliga eller slutliga återkallelser eller annulleringar av körkort skulle få oacceptabla följder. En tysk medborgare vars tyska körkort återkallats i Tyskland och som flyttat till en annan medlemsstat, skulle inte ha rätt att använda ett körkort som utfärdats av denna stat när han återvänder till sitt ursprungsland, även om det nya körkortet utfärdats flera år efter återkallelsen av det tyska körkortet. Enligt artikel 7.5 i direktivet skulle han inte heller kunna erhålla ett tyskt körkort, oberoende av att denna stat saknar behörighet.

56 Felix Kapper anser dessutom att det är nödvändigt att pröva huruvida Förbundsrepubliken Tyskland har erhållit kommissionens samtycke till de ifrågavarande bestämmelserna, vilket krävs enligt artikel 10 i direktivet.

57 Den tyska regeringen har gjort gällande att direktiv 91/439, och särskilt artikel 8.2 och 8.4 i direktivet, skall tolkas så att bosättningsmedlemsstaten har rätt att vägra att erkänna ett körkort som utfärdats av en annan medlemsstat när det nationella körkortet har återkallats.

58 Det följer av det normativa sammanhanget i direktiv 91/439 att den mycket allmänna bestämmelsen i artikel 1.2 i direktivet inte i sig är tillräcklig för att ett utländskt körkort automatiskt och ovillkorligen skall vara giltigt utanför den medlemsstat som utfärdat detta körkort. Erkännandet är tvärtom underordnat de olika villkor som anges i direktivets detaljerade bestämmelser, särskilt artiklarna 2–12 i detta.

59 Den tyska regeringen har uppgett att det i artikel 8.2 i direktivet uttryckligen föreskrivs att den medlemsstat där innehavaren av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat har sin permanenta bosättningsort får tillämpa sina nationella bestämmelser om återkallande i fråga om körkort. Gemenskapsmedborgare med permanent bosättningsort i Tyskland omfattas således alltid av de tyska bestämmelserna om återkallande i fråga om körkort, inte endast med avseende på de körkort som har utfärdats av de tyska myndigheterna utan även de körkort som har utfärdats av en annan medlemsstats myndigheter.

60 I artikel 8.4 föreskrivs till och med uttryckligen att en medlemsstat får vägra att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat, om innehavaren inom den förstnämnda medlemsstatens territorium är föremål för ett beslut om återkallande av körkort.

61 Den tyska regeringen delar inte den nationella domstolens restriktiva uppfattning att bestämmelserna i artikel 8.2 och 8.4 endast skall tillämpas vid byte av ett giltigt körkort. Den anser att det tvärtom framgår av lydelsen av artikel 8.2 att denna bestämmelse skall tillämpas även vid byte av körkort, men inte endast i sådana fall.

62 Vad gäller en eventuell direkt effekt av direktivets bestämmelser, är den endast möjlig såvida ifrågavarande bestämmelser är tillräckligt konkreta och inte har införlivats på ett korrekt sätt med den tyska rätten. Det har emellertid visats att gemenskapsrätten har införlivats exakt och fullständigt genom 28 § punkt 4 tredje stycket FeV 1999.

63 Den tyska regeringen har, i sitt skriftliga svar på domstolens frågor, tillagt att bland annat 28 § FeV 1999 har ändrats genom Verordnung zur Änderung der Fahrerlaubnisverordnung und Straßenverkehrsrechtlicher Vorschriften (förordning om ändring av förordningen om förartillstånd och andra trafikföreskrifter) av den 7 augusti 2002 (BGBl. I, s. 3267) (nedan kallad FeV 2002), vilken trädde i kraft den 1 september 2002, och genom vilken en ny punkt 5 infördes i paragrafen. I denna bestämmelse föreskrivs uttryckligen att de behöriga myndigheterna på begäran kan godkänna att ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat används i Tyskland när skälen för att innehavaren blev föremål för en av de åtgärder som anges i punkt 4 tredje och fjärde styckena i samma artikel inte längre föreligger.

64 Den italienska regeringen, som intervenerade under det muntliga förfarandet i förevarande mål, har gjort gällande att det i artikel 8.4 i direktiv 91/439 föreskrivs en princip enligt vilken nationella straffrättsliga bestämmelser avseende begränsningar av rätten att köra har företräde framför ett automatiskt erkännande av körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat. Denna bestämmelse har till

syfte att förhindra att straffrättsliga ingripanden som innebär återkallelse av körkort kringgås i den medlemsstat som beslutat om sådana ingripanden, genom användning av ett annat körkort som därefter har erhållits i en annan medlemsstat, oaktat huruvida detta körkort har utfärdats i enlighet med gällande bestämmelser. Artikel 8.4 i direktivet innehåller emellertid en underförstådd hänvisning till att det ifrågavarande ingripandet fortfarande är under verkställighet. Med beaktande av att direktivets grundläggande princip är det ömsesidiga erkännandet av körkort och att artikel 8.4 utgör ett undantag från denna princip, skall denna bestämmelse tolkas restriktivt. En medlemsstat kan därmed inte åberopa bestämmelsen för att inte erkänna ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat när åtgärden avseende begränsning av rätten att köra inte längre är i kraft.

65 Kommissionen har i sitt skriftliga yttrande gjort gällande att vägran att erkänna Felix Kappers nederländska körkort kan grundas på det återkallande av körkort som innehavaren var föremål för i Tyskland. Denna åtgärd förekommer nämligen bland de åtgärder som anges i artikel 8.2 i direktiv 91/439. Denna vägran att erkänna körkortet är förenlig med artikel 8.4 i direktivet, vilken har införlivats med den tyska rättsordningen genom 28 § punkt 4 tredje stycket FeV 1999.

66 Kommissionen har gjort gällande att denna bestämmelse inte endast skall tillämpas vid byte av giltiga körkort. Bestämmelsen är naturligtvis tillämplig när en innehavare begär att hans utländska körkort skall bytas ut. Den är emellertid inte endast tillämplig i sådana fall. Denna uppfattning, som står i strid med den nationella domstolens uppfattning, finner stöd i artikel 8.2 och 8.4 i direktivet.

67 Det strider inte heller mot den princip om ömsesidigt erkännande som föreskrivs i artikel 1.2 i direktivet att vägra att erkänna giltigheten av utländska körkort i så

begränsade situationer, eftersom det är av intresse för samtliga medlemsstater att de nationella åtgärder som anges i artikel 8.2 i samma direktiv efterföljs. Det är på detta sätt som sista skälet i direktivet skall tolkas. Kommissionen har i detta hänseende även åberopat domstolens rättspraxis, enligt vilken medlemsstaterna har rätt att vidta åtgärder som syftar till att förhindra att vissa av deras medborgare på ett otillbörligt sätt försöker undandra sig den nationella lagstiftningen genom att använda sig av de möjligheter som ges i EG-fördraget och enligt vilken medborgarna inte har rätt att åberopa bestämmelser i gemenskapsrätten när det är fråga om missbruk eller bedrägeri (dom av den 9 mars 1999 i mål C-212/97, Centros, REG 1999, s. I-1459, punkt 24).

68 Kommissionen har emellertid, under förhandlingen, uppgett att den behövde komplettera sitt yttrande avseende denna fråga på grund av de omständigheter som ligger till grund för målet vid den nationella domstolen, såsom de framgår av de förtydliganden som den nationella domstolen inlämnat på domstolens begäran. Det skall nämligen beaktas att den åtgärd som begränsade rätten att köra och som tillämpades i Tyskland, enligt klargörandet, var begränsad till nio månader. Vid datumet för utfärdandet av det nederländska körkortet hade Felix Kapper i princip kunnat ansöka om ett nytt körkort i sitt ursprungsland. Kommissionen har mot bakgrund av dessa omständigheter gjort gällande att artikel 8.4 i direktivet inte skall tolkas så att en medlemsstat kan fortsätta att vägra att erkänna varje körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat under en obegränsad period som överskrider den tidpunkt då den berörda personen hade kunnat erhålla ett nytt körkort i den första medlemsstaten.

69 Kommissionen har under förhandlingen även kompletterat sitt skriftliga svar på domstolens fråga avseende det samtycke enligt artikel 10 andra stycket i direktiv 91/439 som Förbundsrepubliken Tyskland erhållit. Kommissionen har underförstått gett sitt samtycke till bestämmelserna i 28 § FeV 1999, eftersom den efter att ha underrättats om dessa bestämmelser inte gjort några invändningar, till skillnad från andra bestämmelser i FeV 1999, vilka utgör föremål för ett fördragsbrottsförfarande. I artikel 10 andra stycket i direktivet föreskrivs inte att

kommissionen är skyldig att fatta formella beslut för att uttryckligen ge sitt samtycke till nationella bestämmelser som medlemsstaterna meddelar.

Domstolens svar

70 Artikel 8.4 första stycket i direktiv 91/439, vari föreskrivs att en medlemsstat får vägra att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat om innehavaren inom den förstnämnda medlemsstatens territorium är föremål för en åtgärd avseende begränsning, återkallande, indragning och annullering i fråga om körkort, utgör ett undantag från den allmänna principen om ömsesidigt erkännande av körkort som har utfärdats av medlemsstaterna, vilken föreskrivs i artikel 1.2 i samma direktiv.

71 Såsom framgår av första skälet i direktivet, har detta antagits för att öka rörligheten för personer som bosätter sig i en annan medlemsstat än den där de har godkänts i ett förarprov. Domstolen har fastslagit att bestämmelser om medlemsstaternas utfärdande och ömsesidiga erkännande av körkort inverkar både direkt och indirekt på utövandet av de i fördraget garanterade rättigheterna i fråga om fri rörlighet för arbetstagare, etableringsfrihet och friheten att tillhandahålla tjänster. Med hänsyn till betydelsen av individuella transportmedel kan nämligen innehavet av ett körkort, som i vederbörlig ordning erkänts av den stat där körkortsinnehavaren bosatt sig, påverka huruvida personer som omfattas av gemenskapsrätten faktiskt kan utöva ett stort antal yrkesverksamheter som anställda eller egenföretagare, och mer allmänt den fria rörligheten (dom av den 28 november 1978 i mål 16/78, Choquet, REG 1978, s. 2293, punkt 4, svensk specialutgåva, volym 4, s. 235, och domen i det ovannämnda målet Skanavi och Chryssanthakopoulos, punkt 23).

72 Enligt fast rättspraxis skall bestämmelser i ett direktiv vilka utgör undantag från en allmän princip som föreskrivs i samma direktiv tolkas restriktivt (se, vad beträffar avvikelser från den allmänna principen att mervärdesskatt skall uttas på alla tjänster som en skattskyldig tillhandahåller mot vederlag, dom av den 10 september 2002 i mål C-141/00, Kügler, REG 2002, s. I-6833, punkt 28, och, vad beträffar avvikelser från den allmänna principen om erkännande av yrkesutbildningar som ger rätt att utöva ett reglerat yrke, dom av den 29 april 2004 i mål C-102/02, Beuttenmüller, REG 2004, s. I-5405, punkt 64). Denna regel skall a fortiori tillämpas när den allmänna principen har till syfte att underlätta utövandet av de grundläggande friheter som garanteras i fördraget, såsom dem som anges i punkt 71 i förevarande dom.

73 Det skall emellertid preciseras att, i motsats till den nationella domstolens uppfattning, artikel 8.4 i direktivet inte endast skall tillämpas i fall då en innehavare av ett körkort som har utfärdats av en medlemsstat begär att myndigheterna i en annan medlemsstat skall byta ut detta körkort. Artikel 8 i direktivet innehåller visserligen flera specifika bestämmelser om vilka villkor och formföreskrifter som skall tillämpas vid byte eller förnyande av körkort när innehavaren framställer en sådan begäran till de behöriga myndigheterna. Artikel 8.2 och 8.4 har emellertid ett annat syfte, nämligen att möjliggöra för medlemsstaterna att inom sina territorier tillämpa sina nationella bestämmelser om begränsning, återkallande, indragning och annullering i fråga om körkort. Medlemsstaternas utövande av den möjlighet som föreskrivs i artikel 8.2 och 8.4 i direktivet kan således inte vara beroende av att en frivillig åtgärd vidtagits av innehavaren av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat, såsom inlämnandet av en begäran om byte av detta körkort. Det skall erinras om att det följer av rättspraxis att direktiv 91/439 uttryckligen har till syfte att avskaffa systemen för utbyte av körkort och utgör hinder mot att en medlemsstat fordrar att körkort som inte utfärdats av myndigheterna i den staten skall registreras eller bytas ut när innehavare av sådana körkort bosätter sig i denna stat (se domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Nederländerna, punkt 72, och beslut av den 29 januari 2004 i mål C-253/01, Krüger, REG 2004, s. I-1191, punkterna 30–32).

74 Det framgår av handlingarna i målet och av de yttranden som har inkommit till domstolen att den nationella domstolen, inom ramen för förfarandet vid denna domstol, bland andra bestämmelser, skall beakta 28 § punkt 4 tredje och fjärde styckena FeV 1999. Dessa bestämmelser är tillämpliga när en körkortsinnehavare har sin permanenta bosättningsort i Förbundsrepubliken Tyskland och de utgör hinder för att de tyska myndigheterna erkänner giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat bland annat då innehavaren, i Tyskland, har varit föremål för en domstols beslut om återkallande av körkortet. Det förefaller som om en berörd person, som befinner sig i en sådan situation, enligt tillämpliga bestämmelser endast kan erhålla ett giltigt körkort i Tyskland genom att inlämna en ny ansökan om körkort till de behöriga myndigheterna och uppfylla de därmed förenade kraven och kontrollerna. Sedan den 1 september 2002 föreskrivs det emellertid uttryckligen i 28 § punkt 5 FeV 2002 att de tyska myndigheterna kan tillåta att den berörda personen använder sitt körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat, när skälen för återkallande av körkortet eller för spärrtiden inte längre föreligger.

75 Det framgår även av handlingarna i målet att det straffrättsliga beslutet av den 26 februari 1998 att återkalla eller annullera Felix Kappers körkort var förenat med en spärrtid som löpte ut den 25 november 1998. Enligt den nationella domstolen hade Felix Kapper efter detta datum kunnat inlämna en ansökan till de tyska myndigheterna för att erhålla ett nytt körkort. När Felix Kapper den 11 augusti 1999 erhöll ett körkort från de nederländska myndigheterna var han inte längre föremål för ett tillfälligt förbud mot att ansöka om ett nytt körkort hos de behöriga myndigheterna i Förbundsrepubliken Tyskland.

76 Enligt lydelsen av artikel 8.4 i direktiv 91/439 får en medlemsstat vägra att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat om innehavaren inom den förstnämnda medlemsstatens territorium är föremål för någon av de åtgärder som anges i punkt 2 i samma artikel. Eftersom denna bestämmelse skall tolkas restriktivt, kan den inte åberopas av en medlemsstat för att på obestämd tid vägra att erkänna ett körkort som vid ett senare tillfälle har

utfärdats av en annan medlemsstat, när körkortsinnehavaren inom den förstnämnda statens territorium har varit föremål för åtgärder avseende återkallande eller annullering av ett tidigare körkort som har utfärdats av denna stat. När den spärrtid som den ifrågavarande åtgärden var förenad med löpt ut inom en medlemsstat utgör artiklarna 1.2 och 8.4 i direktiv 91/439 hinder för att denna medlemsstat fortsätter att vägra att erkänna giltigheten av ett körkort som en annan medlemsstat därefter utfärdar till den berörda personen.

77 Mot denna slutsats kan inte invändas att de tillämpliga nationella bestämmelserna, särskilt de i 28 § FeV 1999, har till syfte just att på obestämd tid förlänga verkan av ett återkallande eller en annullering av ett körkort och att förbehålla de tyska myndigheterna befogenheten att utfärda ett nytt körkort. Såsom generaladvokaten har betonat i punkt 75 i sitt förslag till avgörande, skulle det innebära ett åsidosättande av principen om ömsesidigt erkännande av körkort — vilken utgör det viktigaste momentet i det system som införts genom direktiv 91/439 — att anse att en medlemsstat har rätt att grunda sig på nationella bestämmelser för att på obestämd tid motsätta sig ett erkännande av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat.

78 Av vad anförts följer att tolkningsfrågans andra del skall besvaras så att bestämmelserna i artiklarna 1.2 och 8.4 i direktiv 91/439 skall tolkas så att de utgör hinder för att en medlemsstat vägrar att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat på grund av att innehavaren, i den första medlemsstaten, har varit föremål för ett beslut avseende återkallelse eller annullering av ett körkort som har utfärdats av denna stat, när den spärrtid som beslutet var förenat med löpte ut innan den andra medlemsstaten utfärdade det nya körkortet.

Rättegångskostnader

79 De kostnader som har förorsakats den tyska, den italienska och den nederländska regeringen samt kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

— angående den fråga som genom beslut av den 11 oktober 2001, vilken ändrats genom skrivelse av den 19 december 2001, har ställts av Amtsgericht Frankenthal — följande dom:

1) Bestämmelserna i artiklarna 1.2, 7.1 b och 9 i rådets direktiv 91/439/EEG av den 29 juli 1991 om körkort, i dess lydelse enligt rådets direktiv 97/26/EG av den 2 juni 1997, skall tolkas så att de utgör hinder för att en medlemsstat vägrar att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat på grund av att innehavaren, enligt de uppgifter som den

förstnämnda medlemsstaten har tillgång till, vid körkortets utfärdande hade sin permanenta bosättningsort i denna medlemsstat och inte i den medlemsstat som utfärdat körkortet

2) Bestämmelserna i artiklarna 1.2 och 8.4 i direktiv 91/439 skall tolkas så att de utgör hinder för att en medlemsstat vägrar att erkänna giltigheten av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat på grund av att innehavaren, i den första medlemsstaten, har varit föremål för ett beslut avseende återkallelse eller annullering av ett körkort som har utfärdats av denna stat, när den spärrtid som beslutet var förenat med löpte ut innan den andra medlemsstaten utfärdade det nya körkortet.

Timmermans Rosas von Bahr

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 29 april 2004.

R. Grass V. Skouris

Justitiesekreterare Ordförande